

דף קמו

השולח סבלונות לבית חמיו — בדוקא נקט שולח לבית חמיו, ששלח לאחר הקדושין (כדפר"ש) — להוציא סבלונות הנשלחים למשודכת קודם הקדושין, שאותם ודאי לא מחל (ריטב"א. וראה עוד בשו"ת מהרי"ק קעא, שהאריך לבאר ענין זה). ויש חולקים (ב"י שם בשם הרשב"א. ערמ"א אה"ע נ,ג).

ואכל שם סעודת חתן — דוקא סעודת חתן — סעודת אירוסין, אבל שאר סעודות שאכל שם — הסבלונות נגבים כאילו לא אכל (אור שמח — זכיה ומתנה ו,כא, עפ"י התוספתא).

שלח סבלונות מרובין... סבלונות מועטין... — כמה ראשונים מפרשים דלא כרשב"ם, שהסיפא מתייחסת על הדין שברישא, כשאכל שם סעודת חתן. ועיקר החילוק הוא בין דברים שאינם עשויין ליבלות, הם 'סבלונות מרובים' שנגבים, ובין דברים העשויים ליבלות ואינם עומדים לאורך זמן, שאינם נגבים (ע' רמב"ן ועוד. ועתוס' מהרש"א ורש"ש).

שבח סבלונות מהו, כיון דאי איתנהו לדידיה הדרי, ברשותיה שבוה, או דלמא כיון דאי אבדי או מגנבי בעי שלומי ליה, ברשותא דידה שבוה — פירש הריטב"א: כל זמן שהם קיימים בעינם — ודאי חוזרים כמות שהן לבעל. לא נסתפקו אלא כשהשביחו ואכלום או מכרום. ושורש הספק הוא, האם אכילתם או מכירתם הרי היא כשליחות יד וכגזילה, ומשלמים כשעת אכילה, או שמה כיון שהיו סבורים שהנישואין יתקיימו, וברשות אכלו ולא בתורת גזל ושליחות יד, הרי זה כאיתבר ממילא שמשלם כשעה ראשונה. (וע' במה שהעיר בקוב"ש).

(ע"ב) אמרה ליה: מאן יהיב לן מכותבות דיריחו ואכלנא ביה... הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה מתה אינו יורשה — לפרשב"ם שהמעשה מדובר בנשואה, מדובר שנמצאת תותרנית בבדיקתו, ולכך אין לה כתובה, הואיל והדברים מוכיחים שהיה עומד לגרשה. (כן כתבו התוס' בשיטתו לפירוש מהרש"א. והרא"ש הקשה כמה קושיות על פירוש רשב"ם. וע' באיה"ש). או אפשר שלא נמצאת תותרנית ודאי אלא עדיין נשאר בספק, כי הרגשתה היתה עפ"י שכל ולא בחוש (מהרש"ל בפירוש דהתוס'). ולפירוש רבנו תם (בתוס') מדובר שנמצא לבסוף שלא היתה תותרנית, והנידון היה אם תחשב נשואה בכניסה לחורבה [שהיתה שייכת לבעל], ואמרו חכמים היות והכניסה היתה לצורך בדיקה — אינה נשואה הלכך אינו יורשה. [ואעפ"י שנמצאה שאינה תותרנית, תחילת הכניסה לא היתה על דעת נישואין. ע' איה"ש].

יתיב רבין קמיה דרב פפא ויתיב וקאמר, בין שמתה היא ובין שמת הוא, הדר הוא — סבלונות הדרי מאכל ומשתה לא הדר. הדרא בה איהי — הדרא אפילו כישא דירקא — ר"י בן מגאש פרש שרבין הורה לפי זמנו דלא כמתניתין, אלא לעולם חוזרין, בין אכל בין לא אכל. אבל אם בלו תוך כדי שימוש, אינם נגבין, שעל מנת כן שלח, להשתמש בהם. וכן פסק הרמב"ם תלמידו (זכיה ומתנה ו,כא. וראה בשו"ת מהר"ם אלשקר, מד). עוד כתב הרמב"ם (שם הלכה כד): 'הורו רבותי, שאם היה מנהג המדינה שיעשה כל אדם סעודה ויאכיל

לריעיו או יחלק מעות לשמשין ולחזנין וכיוצא בהן, ועשה כדרך שעושין כל העם, וחזרה בה — משלמת הכל, שהרי גרמה לו לאבד ממון, וכל הגורם לאבד ממון חבירו משלם. והוא שיהיו לו עדים כמה הוציא...!

[ונראה שהם פרשו 'אפילו כישא דירקא' — הוצאות הסעודה, השמשים וכדומה. ואע"פ שאינו אלא גרמא, אך מחמת שהוא מצוי תקנו לקנוס ולשלם (ע' חלקת מחוקק — ג), וזהו שנקטו 'כישא דירקא' — אפילו הקלקול שנעשה בירק משעה שנתלש עד שמחזירה — חייבת לשלם, הגם שאינו אלא גרם (חידושי הנצי"ב).

והראב"ד השיג על הלכה זו ונקט שפטורה מלשלם גרימת הנזקים. ובספר אור שמח תמה לשיטת הרמב"ם, מדוע משלם דמי בשר בזול, הלא תשלומין אלו לא מצאנום אלא כשפטור מדין 'מזיק' ומשלם דמי 'נהנה', אך להרמב"ם הלא החיוב הוא מטעם גרימת נזק].

'עד כמה בזול — עד תילתא' — כלומר פוחתים להם שליש מדמיו (ערשב"ם ורי"ף). ולכאורה נראה לפרש לשון 'עד', שבדקים אותם כמה היו מוכנים לשלם עבור סעודתם, אם אומרים שהיו נותנים יותר משני שליש מהמחיר — משלמים כמו שאמרו, ולעולם אין פוחתים משני שליש.

'מאן תנא דאזלינן בתר אומדנא...' — אין זה מענין מחלוקת ר' אחא וחכמים (לעיל צג.) אם הולכין אחר אומדנא בכגון גמל האוחר בין הגמלים ונמצא הרוג בצדו — שאפילו לאותם הפוסקים שם כחכמים שאין ללכת אחר אומדנא, כאן מודים, שכל מקום שהמעשה מבורר אצל הדיינים אלא שאנו מסופקים באומדן דעת הנותן או המוכר או המגרש — הולכים אחר האומדנא, דקיימא לן כר' שמעון בן מנסיא. וכן מבורר בכמה מקומות, ואף לענין איסור ערוה או הוצאת ממון (ע"ע כתובות נה: צז. גטין סה: וכן פסקו הרמב"ם (זכיה ו, א) וטשו"ע — חו"מ רמז, א). אבל כאשר לא נתברר גוף המעשה אצל הדיינים, כההיא ד'גמל האוחר' — חולקים חכמים על ר' אחא וקיי"ל כמותם לדעת כמה פוסקים (מתוך שו"ת מהרי"ק קבט ד"ה ונחזור. וע"ע בשו"ת אבני נור אה"ע קיט, קד. וראה במה שהקשה על כך בקובץ שעורים להלן קנט — אות תקפ). עוד בענין אומדנא כנוגע למצוה לפני מותו — ע' בשו"ת דובב מישרים ח"ג כט; שו"ת אחיעזר ח"ד סד.

'רב ששת אמר: ר' שמעון שזורי היא דתניא... ורב נחמן, מאי טעמא לא מוקים לה כרבי שמעון שזורי? שאני התם דאמר כתבו' — אפשר לפרש מחלוקתם של רב נחמן ורב ששת באופן זה: רב נחמן סובר שבאמירת 'כתבו' כלולה גם אמירת נתינה (ע' גטין פא — דאיכא דקרו לנתינה כתיבה), אלא שבבריא שאמר 'כתבו גט לאשתי' — אין נותנים לה, שמא רצה לשחק בה (כדתנן בגטין סו), אבל שכיב-מרע שאינו משטה [שאיין אדם משטה בשעת מיתה וכמוש"כ הר"ן בגטין ורש"י בכתובות נה], ממילא אמירת 'כתבו' דיה גם לשליחות על נתינה, ואין מכאן ראיה שהולכים אחר אומדנא. ורב ששת סובר שטעמו של ר' שמעון שזורי במסוכן הוא משום אומדנא דמוכה שכוונתו לגרש, אלא מתוך בהילותו לא היה יכול לגמור ולומר 'תנו'. ואולם אין נתינה בכלל 'כתיבה', ורק מצד אומדנא אנו באים לדון (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"א כה, ג).

— יש לשאול, מה ראיה מר' שמעון שזורי, הלא בעניננו הוא בא לבטל מתנתו על פי אומדנא, להחשיב כאילו הטיל תנאי במתנה, שאם יעמוד מחליו לא תהא מתנתו קיימת, ושלא לענין תנאי אין די באומדנא

אלא צריך דברים מפורשים כתנאי בני גד ובני ראובן, [ע' רשב"ם לעיל קלג דלר' מאיר אין מועיל אומדנא לענין תנאי?]

ואפשר שאין צריך כאן לדין תנאי, אלא הואיל ומתנת שכיב-מרע קונה רק לאחר מיתה, יכול לחזור קודם שחל הקנין. ומה שצריך לטעם שהולכין אחר אומדנא — כדי לידע שהוא מצוה מחמת מיתה, ואזי חלה כאן תקנת חכמים של 'דברי שכיב מרע', שאם אינו מחמת מיתה — אין שייכת התקנה (קובץ שעורים).

ועדיין קשה לדעת הראשונים שדין הלך בנו למדינת הים מדובר אף בבריא, ובוה ודאי צריך תנאי כדי לבטל המתנה. וצריך לפרש שההשוואה היא לענין זה שדבר שודאי היה בלבו, נידון כאילו פירש בפיו [וכל מה שצריך דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן, דוקא כשאין הדברים ידועים על פי האומדנא].

וע"ע בבאור השוואת הגמרא ובדין 'אומדנא' במכר ובמתנה, בשו"ת אחיעזר ח"ג סח; חדושי ר' שלמה היימן, תשו' א-ב; אבי עזרי הל' מכירה יא, ח זכיה ו, א. וע"ע בקהלות יעקב מא — שתי שיטות בבאור ה'אומדנא' שבסוגיא.

דף קמז

מהכא: ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור וילך אל ביתו אל עירו, ויצו אל ביתו ויחנק — בצוואה בעלמא' — מכאן משמע שהיוצא בקולר יש לו דין 'שכיב מרע' המצוה מחמת מיתה (הרא"ש. ע"ש. וכ"נ בטשו"ע חו"מ רנ — וע' בסיכום דלהלן קנא).

זיום טוב של עצרת ברור — זרעו חטים...' — ע' בשו"ת הרשב"א (ח"א תיג) אריכות רבה בעניני רפואות ושאר הנהגות הנעשים עפ"י מזלות וזמנים מיוחדים ועונות השנה — מה בכלל איסור 'לא תעוננו' או 'דרכי האמורי', ומה בכלל הדברים המותרים. והזכיר גם מסוגיתנו.

יום טוב של עצרת ברור — סימן יפה לכל השנה כולה' — כי כך היה יום נתינת התורה, צח וברור (הערוך, עפ"י תוספתא ערכין א).

'האי יומא קמא דריש שתא, אי חמים — כולה שתא חמימא, אי קריר...' — לפי שביום זה כל באי עולם נידונים בו, והקור והחום המה הדברים אשר החיים והמיתה תלויים בהם, שעל כן כהן גדול היה מתפלל עליהם ביום הכיפורים אשר בו החתימה (מהרש"א).

(ע"ב) 'מודה שמואל שאם נתנו במתנת שכיב מרע, דאינו יכול למוחלו... אמאי אינו יכול למחול? — אינה של תורה ועשאוה כשל תורה' — כי הטעם שהמוכר שטר-חוב יכול למחול, מפני שאין שייך להקנות את גוף הממון שהלוה, שהרי מלוה להוצאה ניתנה, וכל תקפו של הקנין הוא רק כלפי זה שהלוה לא יוכל לומר ללוקח 'לאו בעל דברים דידי את', אבל בשכיב-מרע שעשו את דבריו ככתובים וכמסורים, הרי הממון עצמו שפרש בדבריו, הוא מסור ונתון למקבל — הלכך שוב אי אפשר לו למלוה למחלו (עפ"י רי"ד וריא"ז).

בדרך אחרת פרשו כמה ראשונים (ערשב"א כאן, תוס' כתובות פה: ושם יט. ר"ן שם פו; שו"ת הרא"ש — תשובות